

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 207

İslam Kelamcılarında
LÜTUF TEORİSİ

Doç. Dr. Sinan Öge

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj / Kapak
CİNAS GRAFİK

Baskı / Cilt

SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi Kültür Çarşısı No:7 / 101-102
İskitler - Ankara Tel: 0 312. 341 00 02
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Ocak 2015

ISBN: 978-605-5482-78-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İslam Kelamcılarında
LÜTUF TEORİSİ

Doç. Dr. Sinan ÖGE

Ankara 2015

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	11
Lütfun İlahi Sıfatlar ve Kelam İlmindeki Yeri	11

I. KELİME OLARAK LÜTUF VE LATİF

1. Lütfun Sözlük Anlamı	15
2. Latif İsminin Sözlük Anlamı	16
3. Allah'ın İsmi ve Sıfatı Olarak el-Latîf	17
3.1. Zatî Bir Sıfat Olarak el-Latîf	17
3.2. Fiilî Bir Sıfat Olarak el-Latîf	18

II. KUR'ÂN'DA LÜTUF KAVRAMI

1. Gizli, Nazik ve Tedbirli İnsan Davranışı Olarak Lütf	23
2. İlahi Bir Sıfat Olarak Lütf	24
2.1. Allah'ın İnsan İdrakinden Gizli Oluşu	24
2.2. Allah'ın Her Şeyi Gizlilikleriyle Bilmesi	25
2.3. Allah'ın İncelikli Yardımı	26
2.4. Allah'ın Tedbiri ve İhtiyaçları Gidermesi	28

III. KELAM İLMİNDE LÜTUF ANLAYIŞI

1. Lütf Kavramında Anlam Farklaşması ve Teorileşme	31
2. Lütfun Genel Özellikleri	35
2.1. Lütfun Teklifin Gereği Oluşu	35
2.2. Lütfun Bir Zorlama Değil, Motivasyon Oluşu	38
2.3. Lütfun Kaynağı	41
2.4. Lütfun Zıttı: Mefsedet	44

3. Lütfun Mahiyeti İle İlgili Bazı Problemler	53
3.1. Lütfun Vacipliği ve Vücubiyet Zamanı.....	53
3.1.1. Ehlisünnet'e Göre Lütfun Vacip Olmayışı.....	54
3.1.2. Mutezile'ye Göre Lütfun Vacip Oluşu ve Zamanı..	57
3.1.2.1. Lütfun Kendisinin Vacip Oluşu	59
3.1.2.2. Lütfun Bildirilmesinin ve Öğrenilmesinin Vacip Oluşu	68
3.2. Lütfun Umumiliği-Hususiliği.....	71
3.2.1. Lütfun Kapsamı ve Lütufta Tahsis	71
3.2.2. İman Etmeyecek Kişiye Lütf.....	80
3.2.2.1. Bağdat Ekolü ve Ehl-i Sünnetin Görüşü.....	81
3.2.2.2. Basra Ekolünün Görüşü	93
4. Lütfun Bağlantılı Olduğu Kavramlar	101
4.1. Lütuf-Tevfik-Hızlan-İsmet İlişkisi	101
4.2. Lütuf-Hidayet/Dalalet İlişkisi	116
4.3. Lütuf-Salah/Aslah İlişkisi	125
5. Şia'da Lütuf-İmamet İlişkisi	141
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	151

KISALTMALAR

- a. mlf. : Aynı müellif
AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b. : Bin(oğul, oğlu)
Bkz. : Bakınız
bt. : Basım tarihi
by. : Basım yeri
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h. : Hicri
Krş. : Karşılaştırım
Nşr. : Neşreden
s. : Sayfa
ss. : Sayfalar
Tah. : Tahkik eden
Ter. : Tercüme eden
tsz. : Tarihsiz
v. : Vefatı

ÖN SÖZ

İlahi dinler Allah ile insan arasında varoluşsal, yaşamsal ve gayesel bir ilişkiyi öngörür, bunu haber verir ve bu ilişkinin mahiyetini belirler. Bu bağlamda ilahi kitaplar öncelikle, varoluş ve muhtevasını belirleyen Allah'ı insana tanıtmayı gaye edinir. İlahi sıfat ve fiiller ise bu tanıtımın vazgeçilmez ve asli unsurlarıdır. Allah'ın isimleri ve sıfatları içerisinde O'nun rahmetini anlatanları daha yoğundur. Zaten ilahi vahiy, O'nun ismini anmakla ve Kur'an, O'nun rahmetiyle başlar. İlahi rahmet ise sadece zâti bir nitelik değil, aynı zamanda yaratılanlara yansıyan yönleriyle tecelli eden bir fiildir. Allah'ın insana rahmetini ifade eden kavramlarından biri de lütuftur. Lütf, hem insan zihnini aşan aşkınlığıyla ilahi zâti niteleyen hem de insanlığa yansıyan incelikli iyilikleri anlatan bir sıfattır.

Kur'an'da ve Müslümanların kültüründe ilahi lütf denince akla ve gönle doğan mana, Allah'ın kahrının zıttı olarak düşünülen iyiliği, ikramı ve bilinen ya da bilinemeyen yardımlarıdır. Ancak Müslüman kelimacılar özellikle Mutezile'nin kavramsallaştırmasıyla, lütf, itaat ve isyanla alakalı olarak insan fiillerine yönelik ilahi etki bağlamında ele almış ve kavramın hissettirdiği duygusal ve manevi içeriği, yaratma ya da sevk etme manalarının fiziksel muhtevası içerisinde gölgelemişlerdir. Bu nedenle lütf kavramının Kur'an özelinde hangi anlama geldiğinin, daha sonra İslam düşünce geleneğinde nasıl bir muhtevaya sahip olduğunun belirlenmesi gerekir.

Bu amaçla, çalışmamızda, lütf kavramının kavramsal izahını yaptıktan sonra, Kur'an'da yer alan Latif isminin anlamı ve muhtevasına yer verilecektir. Daha sonra, kelimacıla-

rın lütuf kavramına yükledikleri yeni anlam ve bu çerçevede oluşturulan teoloji, Mutezile ve Ehlisünnet bağlamında ele alınacaktır. Böylece hem ilgili kavramın İslam düşüncesinde nasıl bir gelişim ve değişim seyrine uğradığı anlaşılmış olacak hem de Mutezile ve Ehlisünnet mezheplerinin Allah-insan ilişkisi algılamalarının bir bölümü bu kavram çerçevesinde tanınmış olacaktır.

Son olarak, akademik hayatımda bana öncülük yapmış olan ve yakın zamanda vefat eden muhterem hocam Prof. Dr. Mevlüt Özler'e Rabbimden rahmet diliyorum, ona lütfunun en güzeliyle muamele etmesini niyaz ediyorum. Ayrıca nezaket ve fedakârlık göstererek çalışmamı okuyan değerli dostlarım Prof. Dr. Ömer Kara, Prof. Dr. Mehmet Dağ ve Yrd. Doç. Dr. Abdulvahab Özsoy'a tenkit ve katkılarından dolayı kalbi şükranlarımı sunarım.

Sinan ÖGE / Erzurum-2015